

Publiceren via open access in het hoger onderwijs

Open access publicatiekanalen kunnen een aantrekkelijk medium zijn voor studenten, menen IDM-docenten Peter Becker en Jos van Helvoort. Maar dan moeten nog wel onduidelijkheden over het auteursrecht uit de weg worden geruimd. Ook zou meer interactiviteit de aantrekkelijkheid ervan vergroten.

Peter Becker en Jos van Helvoort

*****
Studenten in het hoger onderwijs die literatuuronderzoek verrichten, komen in aanraking met publicaties die volgens het open-accessmodel worden aangeboden. Via zoekmachines als Google (Scholar) vinden ze wetenschappelijke publicaties die beschikbaar zijn gesteld in repositories en open-access tijdschriften. In verschillende studies is onderzoek gedaan naar de dekking van dergelijke bronnen door Google Scholar, maar de resultaten daarvan zijn niet eensluidend. Natuurlijk gebruikt een aantal studenten ook de open-access toegangen als Oaister en de Directory of Open Access Journals. De resultaten van het onderzoek dat studenten verrichten in het kader van hun afstuderen of promotie worden uiteindelijk gepubliceerd in een scriptie, paper of dissertatie. In deze bijdrage gaan we in op de drijfveren van studenten om deze publicaties openbaar te maken via open-access publicatiekanalen. Het is een bewerking van onze presentatie over dit onderwerp tijdens de internationale open-access conferentie van de European Association of Development Research and Training Institutes (EADI), die op 27 september jl. plaatsvond bij het Institute of Social Studies in Den Haag.

Loughborough-onderzoek

Hoe staan studenten tegenover de open-access gedachte en het publiceren in een institutionele repository? Volgens een onderzoek¹ dat in 2006 werd gehouden onder 34 'research students' van de Loughborough University in Groot-Brittannië, staan studenten positief tegenover de open-access principes van vrije toegankelijkheid van wetenschappelijke informatie. Als overwegend jonge professionals zijn zij opgegroeid met de vrije beschikbaarheid van informatie via internet.

Het onderzoek ging verder in op de motivatie van onderzoeksstaf en -studenten om te publiceren in de eigen institutionele

repository. De mogelijkheid tot verspreiding van het eigen resultaat was daarbij een voor de hand liggende uitkomst. Er bleek echter een duidelijk verschil te bestaan tussen de staf en de studenten. Stafmedewerkers zien verspreiding van hun publicatie vooral als een middel ter versteviging van de eigen positie in academische kringen, aangezien ze nogal eens worden beoordeeld op het aantal publicaties dat ze produceren. De studenten echter zien brede verspreiding als een belangrijk middel om van vakgenoten feedback te ontvangen waarmee zij hun voordeel kunnen doen. In de academische wereld zijn zowel concurrentie als samenwerking (competition and collaboration) belangrijke factoren. De studenten blijken in dit verband het meest gericht op samenwerking.

Aangewezen op repositories

Het Loughborough-onderzoek ging alleen in op het gebruik van een repository. Er zijn echter ook vele honderden open-access tijdschriften in omloop. Er is bij ons geen onderzoek bekend dat ingaat op de vraag in hoeverre studenten zich aangetrokken voelen te publiceren via die kanalen.

‘Uitgevers eisen veel minder dan vroeger het alleenrecht van een publicatie op’

*****

We hebben deze vraag via e-mail besproken met Peter Suber, de wetenschapper die kan worden beschouwd als een van de grootste krachten achter de wereldwijde open-accessbeweging.² Volgens hem vinden onderzoeksstudenten publicatie in ieder tijdschrift aantrekkelijk, of het nu binnen het open-accessmodel is of niet. Het is echter niet zo gemakkelijk om een artikel gepubliceerd te krijgen, zodat de meeste studenten aangewezen blijven op een repository om hun bevindingen wereldkundig te maken.

Ze zijn daarbij wel bang dat uitgevers na plaatsing in een repository helemaal niet meer geïnteresseerd zijn in publicatie van het artikel in een tijdschrift. Deze angst is onterecht. Ook commerciële uitgevers hanteren contracten waarbij het de auteur vrij staat zijn publicatie via andere kanalen aan te bieden,³ maar studenten zijn daar nauwelijks van op de hoogte. Dit illustreert de ontwikkeling dat uitgevers, gestimuleerd door de open-accessbeweging, veel minder dan vroeger het alleenrecht van een publicatie opeisen.⁴

Open-access tijdschriften

Open-access tijdschriften hanteren over het algemeen de creative-commonslicen-

tie, waarbij de auteur zelf het copyright bepaalt. Ook dit is bij de meeste studenten niet bekend.

Veel van deze tijdschriften kennen wel een financiële barrière in de vorm van een auteursbijdrage. Omdat ze geen betalende abonnees kennen, wordt in een aantal gevallen een businessmodel gehanteerd waarbij de auteurs betalen voor publicatie.

Deze barrière wordt opgeheven als de instelling waar de student zijn onderzoek doet de bijdrage betaalt. In de praktijk blijkt dat veel instellingen deze kosten inderdaad voor hun rekening nemen.

Door duidelijkheid te scheppen over de auteursrechtelijke kwesties en de kosten voor publicatie op zich te nemen, kunnen instellingen in het hoger onderwijs de studenten dan ook stimuleren om hun onderzoeksresultaten via open-accesskanalen beschikbaar te stellen.

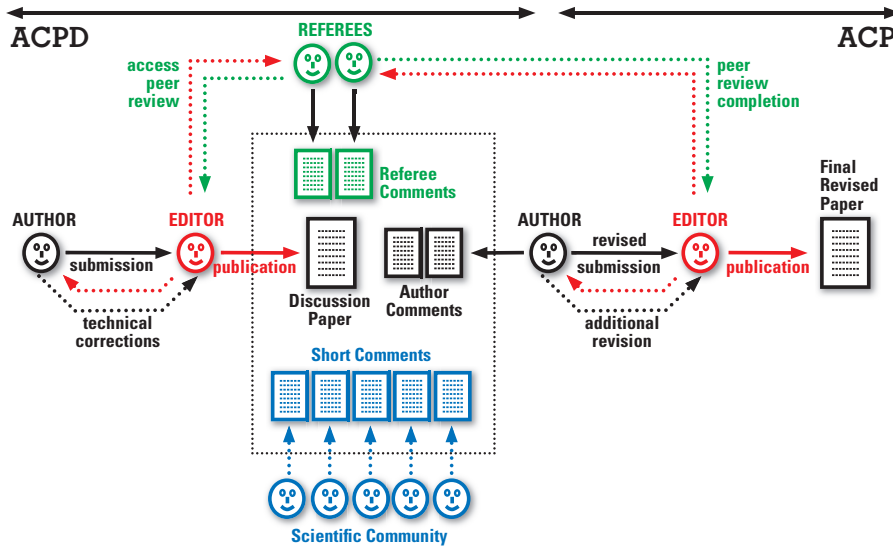
Digitale generatie

We kunnen de vraag naar de aantrekkelijkheid van het open-accessmodel voor studenten in het hoger onderwijs echter ook van een andere kant benaderen. De studenten die anno 2007 instromen op de universiteiten en hogescholen, behoren

*****

*****

Tweefasenpublicatieproces

De organisatie van het tweefasenpublicatieproces in ACP met interactieve peer review van het discussion paper en een discussieforum voor de wetenschappelijke gemeenschap (overgenomen van Pöschl 2007)

jongeren van de digitale generatie er helemaal niet zo warm voor lopen.

Googelen

Veruit de meest gebruikte methode voor het zoeken naar informatie is een simpele zoekactie met een algemene zoekmachine. Voor de Nederlandse situatie betekent dat dus googelen! Studenten weten dat ook hun collega-studenten vooral op die manier hun informatie verzamelen. Wanneer, zoals hierboven gesteld, het belangrijkste motief om te publiceren op internet het ontvangen van feedback is, dan betekent dat onder andere dat ze graag willen dat hun werk zo goed mogelijk verspreid wordt en zo makkelijk mogelijk gevonden wordt door hun collega-studenten.

Helaas schieten vooral institutionele repositories nog wel eens tekort op de wijze waarop de inhoud ervan geïndexeerd wordt door Google. Zo merkten wij bij de voorbereiding van onze bijdrage aan de EADI-conferentie dat de scripties van de Hogere Europese Beroepen Opleiding aan de Haagse Hogeschool die waren opgenomen in de HBO Kennisbank niet met Google werden teruggevonden (het xml-document met de metadata overigens wel). Ter geruststelling: inmiddels is deze fout hersteld en verschijnt het record met de link naar het eigenlijke document bovenaan in de hitlist. Dit voorbeeld geeft echter aan dat terugvindbaarheid van de content met de populaire zoekmachines een punt van aandacht is bij het onderhoud van open-accessinformatiebronnen en in onze ogen ook echt een afbreukpunt kan zijn voor studenten van de digitale generatie.

Interactiviteit

De hierboven genoemde experts op het gebied van ict-gebruik door de huidige jongeren geven stuk voor stuk aan dat 'digital natives' internet vooral gebruiken als communicatiemiddel. De in Nederland door jongeren meest gebruikte internettoepassing is instant messaging (meestal via MSN),⁷ maar ook sociale netwerken als Hyves en MySpace zijn bijzonder populair. Veel jongeren zijn ooit een weblog begonnen, maar ze geven wel vaak aan dat dit in een opwelling is gebeurd en dat die slecht wordt bijgehouden.⁷

Toch is de voorkeur voor internettoepassingen die uitnodigen tot participatie en waarbij de gebruiker niet alleen ontvanger is maar ook een producent van informatie (web 2.0 dus) kenmerkend. De behoefte van de studenten uit het Loughborough-onderzoek aan feedback op het werk dat zij op een institutionele repository plaatsen is daar naar onze mening een ander voorbeeld van. Tijdens de EADI-conferentie werd bovendien aangegeven dat die voorkeur voor interactie niet alleen geldt voor de westerse jeugd maar dat ook studenten uit ontwikkelingslanden die aan de dag leggen, ondanks de daar beperkte beschikbaarheid van dure breedbandverbindingen.⁸

De meeste open-accessinformatiebronnen spelen daar naar onze mening te weinig op in. Repositories en vooral open-access tijdschriften gebruiken in veel gevallen namelijk wel een alternatief businessmodel, maar het *publicatie*-model is vrijwel altijd nog traditioneel en gebaseerd op eenrichtingsverkeer zoals men dat ook bij gedrukte publicaties gewoon was. Overigens werd dit door John Mackenzie Owen in januari 2006 ook al opgemerkt.⁹

Een alternatief

Dat dat ook anders kan blijkt bijvoorbeeld uit het publicatiemodel dat wordt gehanteerd door het open-access tijdschrift *Atmospheric Chemistry and Physics* (zie figuur op pagina 18) dat gebruik maakt van interactieve peer review via het open internet en een discussiepagina waar de wetenschappelijke gemeenschap meer in het algemeen aan kan bijdragen. Het tijdschrift slaagt er op deze manier in om onderzoeksgegevens sneller te publiceren (via de zogenaamde discussion paper) en bovendien de kwaliteit van de bijdragen te verhogen.¹⁰

De manier waarop *Atmospheric Chemistry and Physics* gebruik maakt van interactieve mogelijkheden is weldoordacht en goed georganiseerd. Onze suggestie is echter dat het gebruik van eenvoudige interactieve functies zoals een commentaarveld in het bibliografische record van een repository of de mogelijkheid voor discussie naar aanleiding van een artikel in een open access journal, deze media veel aantrekkelijker zal maken

voor jongeren die de resultaten van hun studie wereldkundig willen maken.

Discussie en reflectie

Open-accesspublicatiekanalen kunnen dus een aantrekkelijk medium zijn voor studenten om hun eerste schreden te zetten op de weg van het publiceren. Daarvoor moeten dan wel onduidelijkheden over auteursrecht uit de weg geruimd worden en ook zou meer interactiviteit de aantrekkelijkheid ervan vergroten. Deze conclusie riep bij het publiek de vraag op in hoeverre die gebaseerd was op ervaringen met onze eigen studenten. Zonder dat we daar daadwerkelijk onderzoek naar hebben verricht, kunnen we daarover wel opmerken dat we de indruk hebben dat veel van onze studenten op bachelor-niveau schroom hebben om hun werk via meer officiële kanalen te publiceren. Daar zit zeer waarschijnlijk ook wel een belangrijk verschil met de onderzoeksstudenten uit het Loughborough-onderzoek. Maar is het niet een van de taken van het hoger onderwijs om onze studenten juist te helpen bij het overwinnen van dit soort koudwaterrees? <

‘Studenten staan positief tegenover de open-accessprincipes van vrije toegankelijkheid van wetenschappelijke informatie’

Peter Becker en Jos van Helvoort zijn als docent verbonden aan de opleiding IDM van de Haagse Hogeschool.

Noten

- Pickton, M. & McKnight, C. (2006). Research students and the Loughborough institutional repository. *Journal of Librarianship and Information Science*, 38(4). Preprint beschikbaar op: <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace/>.
- www.earlham.edu/~peters/hometoc.htm.
- Bailey Jr., C. (2006). *Open access and libraries*. Geraadpleegd op 14 september 2007 via www.digital-scholarship.com/cwb/OALibraries2.pdf.
- Op www.sherpa.ac.uk/romeo.php wordt in een uitgebreid overzicht per uitgever en journal aangegeven hoe het beleid is ten aanzien van de beschikbaarstelling van pre- en postprints door de auteur zelf.
- In Nederland zijn dat bijvoorbeeld Jos de Haan van SCP en Wim Veen van TU Delft. Internationaal bekend is het werk van Diane Oblinger, vice president van de Amerikaanse non profit organisatie Educause.
- Oblinger, D. & Oblinger, J. (Eds.) (2005). *Educating the net generation*. [S.L.]: Educause. Geraadpleegd op 14 september 2007 via www.educause.edu/educatingthenetgen.
- Haan, J. de & Hof, C. van 't (red.) (2006). *Jaarboek ict en samenleving 2006: de digitale generatie*. Amsterdam: Boom.
- Persoonlijke communicatie met Helena Asamoah-Hassan, universiteitsbibliothecaris bij Kwame Nkrumah University of Science and Technology, Kumasi, Ghana.
- Mackenzie Owen, J. (2006). Elektronisch publiceren in de wetenschap: de revolutie die uitbleef. *InformatieProfessional* 10(1), 28-31.
- Pöschl, U. (2007). Open Access: interactive peer review enhances journal quality. *Research Information*. Geraadpleegd op 6 september 2007 via www.researchinformation.info/risepoct04openaccess.html.